

УДК 378.22-051:33:[316.454.52-027.561]

ЛЮДМИЛА САВЕНКОВА

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті описана система підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування, розкрита її структура.

***Ключові слова:** професійне спілкування викладача економіки, його готовність до цього спілкування, система формування готовності викладачів економіки до професійного спілкування.*

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин змінюється роль і значення знань з економіки. Тому до викладачів економіки суспільство сьогодні ставить особливі вимоги.

У наукових роботах (Т. Боголіб, С. Биконя, О. Дубина, В. Козаков, Л. Козачок, Г. Ковальчук, Т. Гуцан, В. Щербіна, І. Міщенко, О. Обривкіна, Р. Серьожнікова, А.Калінін, В. Бобров, Т.Приходько, Г.Романова) досліджені різні аспекти підготовки майбутніх викладачів економіки у вищих навчальних закладах.

Водночас здійснені лише перші спроби (М.Дороніна, Т.Шепеленко, С.Дубовик) дослідження суттєвих особливостей, методів та шляхів підготовки цих викладачів до професійного спілкування.

Тому **метою** нашої роботи є аналіз структури готовності майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування та педагогічного оснащення процесу її формування в тому виді, в якому вона була розроблена нами та впроваджена в практику діяльності Київського національного економічного університету.

Виклад основного матеріалу. У ході реалізації зазначеної мети було визначено відповідні їй завдання: організація мотиваційного забезпечення підготовки майбутніх викладачів до професійного спілкування; розвиток у

студентів емпатії, рефлексії, товариськості, децентрації, ідентифікації, мовленнєвих здібностей; формування в майбутніх викладачів системи знань зі спілкування та педагогічного спілкування; досягнення високого рівня сформованості в них комунікативних умінь; оволодіння студентами продуктивним стилем педагогічного спілкування; вимірювання рівнів готовності майбутніх викладачів до професійного спілкування на кінцевому етапі проведення тренінгових занять.

Умовами ефективності функціонування цієї системи стало наступне: мотиваційне забезпечення процесу підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування, розробка та впровадження в навчальний процес спеціальної тренінгової програми з формування готовності до вказаного спілкування, створення рефлексивного середовища у навчальному процесі вищого економічного навчального закладу.

Охарактеризуємо етапи підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Перший етап

Мета: оволодіти технікою мовлення, умінням зняття м'язових "затисків" та професійно-педагогічною увагою.

Завдання: 1) усвідомлення особливостей діафрагмально-реберного дихання та оволодіння ним; 2) розвиток сили, гнучкості й діапазону голосу; 3) розвиток артикуляційного апарату та відпрацювання чіткості вимови голосних та приголосних звуків; 4) освоєння основ техніки саморегуляції; 5) формування умінь концентрації та розподілу уваги.

Модель кінцевого результату реалізації першого етапу підготовки майбутніх викладачів до професійного спілкування.

Майбутні викладачі повинні знати: типи дихання людини та особливості фонаційного дихання; механізм діафрагмально-реберного дихання; причини порушень фонаційного дихання; шляхи вдосконалення цього дихання; основні характеристики голосу (сила, тембр, темп, гнучкість, діапазон) викладача; відділи голосового апарату та техніку виконання вправ на розвиток професійних особливостей голосу; будову мовленнєвого апарату; роль артикуляції в технічній виразності мовлення; способи саморегуляції самопочуття педагога; роль аутогенного тренування у педагогічній діяльності; техніку виконання вправ на релаксацію, самосугестію; сутність уваги як форми психічної діяльності людини; роль уваги в професійно-педагогічній діяльності; професійно-педагогічні особливості уваги.

Майбутні викладачі повинні вміти: володіти діафрагмально-реберним типом дихання; удосконалювати техніку голосоутворення; контролювати себе під час мовлення; розслабляти й приводити у робочий стан свій голосовий апарат; використовувати техніку "зняття" фізичного та психічного напруження; володіти професійно-педагогічною увагою.

Другий етап

Мета: оволодіти орієнтуванням у ситуації педагогічного спілкування, мовленнєвими (вербальними) й немовленнєвими (невербальними) засобами цього спілкування, соціальною перцепцією, творчим самопочуттям у педагогічній діяльності, навчитися досягати єдності емоційних позицій та співдії з учнями у педагогічному спілкуванні.

Завдання: 1) усвідомити особливості педагогічного спілкування та особисті можливості у його здійсненні; 2) проаналізувати оцінку власного рівня підготовки до педагогічного спілкування, що обґрунтована спеціалістами; 3) навчитися долати стереотипні загальні та ситуативні негативні настанови щодо аудиторії; 4) оволодіти специфічною комунікативною потребою (бажання перебувати серед учнів і спілкуватися з ними; емоційне бачення майбутнього спілкування, його основних контурів; відчуття його майбутньої атмосфери, прогнозування задоволення від спілкування, емоційна налаштованість і внутрішня мобілізованість щодо спілкування); 5) оволодіти елементами (ясність, чіткість, мовлення; виразність міміки, пози і тощо), що входять до складу комунікативних умінь; 6) оволодіти технікою самопрезентації; 7) навчитися переборювати "бар'єри" у педагогічному спілкуванні (збігу настанов, побоювання аудиторії, відсутності контакту, звуження функцій спілкування, негативного досвіду спілкування з даною аудиторією, побоювання скоїти педагогічні помилки, наслідування манер спілкування іншого педагога); 8) оволодіти певними комунікативними вміннями (побудови змісту й реалізації плану спілкування, створення творчого самопочуття, орієнтування у ситуації та встановлення й підтримування зворотного зв'язку у спілкуванні, використання його мовленнєвих і немовленнєвих засобів, соціальної перцепції, застосування "приспосувань"); 9) оволодіти вміннями встановлювати емоційний контакт у педагогічному спілкуванні; 10) оволодіти вміннями встановлювати пізнавальний контакт у педагогічному спілкуванні; 11) оволодіти технікою управління педагогічним контактом у професійному спілкуванні.

Модель кінцевого результату реалізації другого етапу підготовки майбутніх викладачів до професійного спілкування.

Майбутні викладачі повинні знати: суттєві особливості педагогічного спілкування та його структуру; сутність складників орієнтування в його ситуації; основні причини, що породжують помилки та сприяють виникненню "бар'єрів" у педагогічному спілкуванні; види цих бар'єрів та засоби їх усунення; сутність і складники побудови ситуації педагогічного спілкування; шляхи створення творчого самопочуття у професійній діяльності; суттєві особливості професійної уваги педагога; функції педагогічного мовлення й засоби їх реалізації; невербальні засоби спілкування та їх характеристики; засоби встановлення та підтримування зворотного зв'язку у професійному спілкуванні; сутність і техніку процесів сприймання та розуміння людини людиною; види "приспосувань" у педагогічному спілкуванні та структуру кожного з них; засоби та шляхи оволодіння ініціативою у професійному спілкуванні; сутність і структуру комунікативних прийомів, виконання яких забезпечує встановлення педагогічного контакту у професійному спілкуванні.

Майбутні викладачі повинні вміти: визначати власні можливості в здійсненні професійного спілкування (самооцінка рівнів сформованості комунікативних умінь); бачити помилки у своєму професійному спілкуванні та спілкуванні колег й обґрунтовувати причини їх виникнення; визначати наявність у ньому бар'єрів, здійснювати "перші кроки" до їх усунення; настроюватися на спілкування з аудиторією; володіти технікою, логікою й виразністю мовлення; використовувати міміку й жести в професійному спілкуванні; орієнтуватись в особі співрозмовника, у просторових, часових умовах та створювати ситуацію професійного спілкування з конкретними партнерами; здійснювати

самопрезентацію; керувати своїм психічним станом, створювати творче самопочуття у професійному спілкуванні; володіти вербальними та невербальними засобами спілкування; сприймати й розуміти іншу людину; відчувати та долати "бар'єри" у професійному спілкуванні; визначати наявність ініціативи у професійному спілкуванні та того, в чиїх "руках" вона; оволодівати ініціативою у спілкуванні; визначати наявність чи відсутність єдності емоційних позицій педагога та аудиторії (учнів, колег); встановлювати емоційний контакт у професійному спілкуванні; визначати наявність співдії між педагогом та учнями (на уроці, лекції); встановлювати пізнавальний контакт у професійному спілкуванні; управляти педагогічним контактом у професійному спілкуванні.

Результатами реалізації вказаної системи є формування готовності майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування. Цю готовність слід розглядати як складне особистісне утворення, структура якого включає такі функціонально пов'язані між собою компоненти: мотиваційний (мотиви, адекватні цілям та завданням педагогічного спілкування), когнітивний (сукупність знань, необхідних для спілкування), особистісний (сукупність професійних здібностей, які визначають успішність спілкування), операційно-діяльнісний (сукупність комунікативних умінь, необхідних для спілкування).

Розкриємо змістові аспекти цих компонентів. Так, у своєму дослідженні ми керуємося теоретичними положеннями О.М. Леонтьєва, який розглядає мотиви як об'єкти (які сприймаються, уявляються, осмислюються), що конкретизують потреби. Мотиви виконують дві функції. По-перше, вони збуджують і спрямовують діяльність; по-друге, надають діяльності суб'єктивну особистісну сутність. Залежно від вибору критеріїв у психолого-педагогічних дослідженнях виділяються декілька класифікацій мотивів навчання. Так, наприклад, свої підходи до структурування досліджуваних мотивів обґрунтували О.М. Леонтьєв, Л.І. Божович, О.О. Бодальов, Т.Є. Коннікова, Ю.М. Кулюткін й Г.С. Сухобська, В.О. Сластьонін. Вважаємо, що в нашому дослідженні цілком можливе використання класифікації мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка запропонована В.О. Сластьоніним, а саме: мотиви, які свідчать про дійсну професійно-педагогічну спрямованість; мотиви, що характеризують часткову професійно-педагогічну спрямованість; мотиви, які не містять професійно-педагогічної спрямованості. Водночас, як показують результати вивчення поданих класифікацій мотивів навчання, деякі дослідники пропонують виділяти групу так званих соціальних мотивів та розкривають їх сутність. З огляду на матеріали наших досліджень, необхідним є також звернення до відповідної класифікації мотивів, що розроблена А.К. Марковою, А.Б. Орловим, Л.М. Фрідманом.

Результати досліджень впевнюють у доцільності використання з метою вимірювання рівнів знань майбутніх викладачів у галузі їхнього професійного спілкування таких критеріїв: обсяг, що вимірюється кількістю основних програмних знань про об'єкт, який вивчається; глибина, що характеризується сукупністю усвідомлених студентами суттєвих зв'язків між знаннями; систематичність, що проявляється в усвідомленні складу деякої сукупності знань, їхньої ієрархії й послідовності залежно від обраного кута зору на них; системність, що характеризується усвідомленням студентами знань за їх місцем у структурі наукової теорії; оперативність, що вимірюється числом ситуацій, в яких студент може заздалегідь застосувати дані знання, або числом способів, якими

він може їх застосувати; гнучкість знань, що проявляються в готовності студента до самостійного знаходження способів застосування цих знань в умовах зміни ситуацій або різних способів у одній і тій самій ситуації; узагальненість, яка передбачає здатність підвести конкретне знання під узагальнену ідею; конкретність – здатність пояснити, розглянути окреме, часткове як вияв загального; зверненість, яка полягає в здатності особистості виразити компактно знання, які вона має, так, щоб можна було побачити результат компактного викладу матеріалу; розгорнутість – здатність розкрити систему кроків, що ведуть до стиснення, звернення знань; усвідомлення, що виражається в розумінні студентом зв'язків між знаннями й шляхів отримання вказаних зв'язків, в умінні їх обґрунтувати, у розумінні принципу дії зв'язків й механізму їх становлення; тривалість, яка полягає в стійкій фіксації в пам'яті суттєвих знань і способів їх використання або в готовності відновити у пам'яті необхідні знання, ґрунтуючись на інших опорних знаннях.

За описаними вище критеріями нами визначались рівні (вихідний, низький, середній, високий) знань майбутніх викладачів економіки з педагогічного спілкування.

У психологічних дослідженнях чітко встановлено, що професійні здібності викладача визначають успішність формування в нього комунікативних умінь. Враховуючи матеріали психолого-педагогічних досліджень, доходимо висновку, що структуру комунікативних здібностей розкривають емпатія, товариськість, мовленнєві здібності педагога.

У працях Т.П. Гаврилової емпатія розглядається як здібність долучатися до переживань іншого, переживаючи їх зі знаком того емоційного стану, на який реагує суб'єкт. Близький до даної точки зору погляд на емпатію обґрунтовується С.В. Кондратьєвою, яка вивчала психологічні умови розвитку здібностей розуміти інших людей.

У руслі концепції спілкування, висунутої Г.М. Андрєєвою [1], де обґрунтовується емоційна природа емпатії, даний феномен досліджує ціла група науковців, зокрема, А.Е. Штейнмец, Л.А. Петровська, Ю.М. Кулюткін та Г.С. Сухобська. Так, у працях А.Е. Штейнмеця, емпатія – емоційна форма пізнання іншої людини. У монографії Л.А. Петровської емпатійна здібність [9, с. 72] визначається як здібність до емоційного проникнення у світ переживань іншої людини і здібність до емоційного відгуку на ці переживання. Вивчаючи професійно значущі якості особистості вчителя, Ю.М. Кулюткін наголошує, що емпатія – здібність розуміти внутрішній світ іншої людини і навіть проникати в її почуття, відгукуватися на них і співпереживати з цією людиною.

У концепції педагогічного спілкування О.О. Леонтєва емпатія досліджується як уміння моделювати мотиваційну структуру особистості і взагалі особистісні якості учня, його емоційний стан, рівень уваги, ступінь фізичного та розумового стомлювання [8, с. 32-33].

Мовленнєві здібності, що є органічним компонентом комунікативних здібностей, визначаються як специфічні особливості, що дають змогу тому, хто говорить, вільніше користуватись засвоєною мовою, точно й виразно викладати свої думки. Існують певні підходи до визначення структури мовленнєвих здібностей. У результаті аналізу матеріалів проведених психологічних досліджень Б.А. Ільюк називає такі структурні компоненти мовленнєвих здібностей педагога: відмінна вербальна пам'ять, правильний підбір

мовленнєвих засобів, логічність побудови й викладу висловлювання, уміння орієнтувати мовлення на співрозмовника, високий рівень мовної антиципації [3]. В.О. Крутецький та В.Г. Красильникова пропонують у структурі мовленнєвих здібностей педагога вирізняти здібності до яскравого й образного пояснення навчального матеріалу, здібності точно виражати свої думки, суворо слідкувати за вживанням слів згідно з тими значеннями, які за ними закріплені у системі мови; здібності до ясної, чіткої артикуляції [6].

Аналіз змісту цих структур мовленнєвих здібностей свідчить, що науковці зазначають необхідність правильного відбору мовленнєвих засобів та логічність структури мовленнєвої діяльності як важливі характеристики спілкування. Водночас до структури мовленнєвих здібностей педагога необхідно включати такі компоненти: зрозумілу та чітку артикуляцію, відмінну вербальну пам'ять, здатність логічно й образно викласти навчальний матеріал, орієнтування мовлення на співрозмовника.

Тепер нам необхідно провести розмежування понять "товариськість", "комунікабельність", "контактність". У психолого-педагогічних дослідженнях виділяється декілька підходів до розуміння поняття "комунікабельність особистості". У дослідженні В.І. Кабріна [4] комунікабельність розглядається як тямущість для інших. У роботі В.М. Леві [7] вказаний феномен трактується як здібність спілкуватись. Але це визначення поняття слід вважати надто широким, що не відображає суті комунікабельності. Вважаємо за доцільне вслід за В.А. Кан-Каликом вказану властивість особистості розглядати як здібність відчувати задоволення від процесу комунікації [5, с.47]. Контактність, як стверджує А.А. Журавльов [2] передбачає вміння особи легко вступати в контакти з іншими людьми. Причому емоційний "тон" цих контактів, який може бути позитивним, нейтральним або негативним, цю особу не хвилює.

Результати аналізу досліджень з проблеми педагогічного спілкування показують, що вивченню товариськості як професійно значущої властивості особистості педагога не приділяється достатньої уваги. Лише в наукових працях В.А. Кан-Калика визначаються сутність, структура, методики вимірювання товариськості в педагогів. А.А. Журавльов виділяє такі компоненти товариськості: кількість або частота контактів з іншими людьми, що має особа за певний проміжок часу; легкість вступу в контакт з іншими людьми; емоційно-позитивний тон спілкування. В.А. Кан-Калик у більш ранніх своїх наукових працях [5] виділяв три компоненти досліджуваного феномена (комунікативність – здібність відчувати задоволення від процесу комунікації, соціальна спорідненість – бажання знаходитись серед інших людей, альтруїстичні тенденції).

У плані дослідження структури товариськості викликає науковий інтерес стаття Ю.Л. Ханіна, де аналізуються три основні компоненти вказаного феномену, а саме: потреба у спілкуванні; емоційне самопочуття до, під час і після спілкування; комунікативні навички та вміння [11].

Доцільно, на нашу думку, у структурі товариськості, як професійної здібності виділяти: кількість або частота контактів з іншими людьми, що має особистість за певний проміжок часу, легкість вступу в контакт з іншими людьми, емоційно-позитивний тон спілкування.

Як свідчать результати психолого-педагогічних досліджень, для вимірювання рівнів сформованості емпатії як професійної здібності необхідно

використовувати щонайменше дві методики. У нашому дослідженні рівні сформованості емпатії оцінювалися за допомогою методу компетентних суддів (експертів) за 5-бальною спеціально розробленою шкалою. На основі опрацювання наукової літератури ми дійшли висновку, що критеріями рівнів сформованості емпатії майбутніх педагогів є такі: стабільність альтруїстської чи егоїстичної форми поведінки у ставленні до інших людей, адекватне (чи неадекватне) сприйняття емоційного конфлікту між власними переживаннями й переживаннями іншої людини, розвинута емоційна ідентифікація. З огляду на сказане, встановлювалися рівні (вихідний, низький, середній, високий) сформованості емпатії у майбутніх викладачів економіки.

Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень переконали, що для вимірювання рівнів сформованості товарищескості доцільно використовувати методики експертної та групової оцінки. Такий підхід пропонує, наприклад, А.Л. Журавльов. Дослідник рекомендує проводити експертні оцінки за 7-бальною шкалою. Так, оцінка 7 означає, що властивість, яка оцінюється, виявляється постійно; 6 - властивість виявляється майже завжди; 5 - властивість частіше виявляється, аніж не виявляється; 4 - властивість інколи виявляється, інколи ні; 3 - властивість частіше не виявляється, аніж виявляється; 2 - властивість майже ніколи не виявляється; 1 - властивість взагалі ніколи не виявляється.

Вважаємо, що наш підхід до розуміння особливостей вказаних рівнів може ґрунтуватись на матеріалах досліджень А.Л. Журавльова. Так, сутність вихідного рівня сформованості товарищескості особистості відповідна таким, що одержали бали 1 і 2, низького рівня - балам 3 та 4, середнього рівня - балу 5, високого рівня - балам 6 і 7.

Для визначення рівнів сформованості в майбутніх викладачів мовленнєвих здібностей (ясна й чітка артикуляція; логічність побудови, яскравість й образність викладення навчального матеріалу; орієнтування мовлення на співрозмовника) використовувався метод самооцінки. З метою реалізації цього методу була розроблена відповідна анкета, а також допоміжний лист з переліком тих властивостей, які розкривають зміст зазначених здібностей.

Тепер доречно нагадати, що система комунікативних умінь включає: мовленнєве (вербальне) спілкування; володіння немовленнєвими (невербальними) засобами спілкування, професійно-педагогічною увагою, соціальною перцепцією; орієнтування в ситуації спілкування; створення творчого самопочуття; установлення і підтримування зворотного зв'язку в спілкуванні; самопрезентацію; використання "пристосувань"; завоювання ініціативи; побудову та реалізацію плану спілкування; володіння педагогічним контактом.

Повторимо ще раз думку про те, що кінцевою метою педагогічного процесу, його завершенням у професійному навчанні є сформованість умінь. Наявність професійних умінь у педагога, як відомо, визначається тільки через аналіз результатів його зовнішньо вираженої діяльності. Для вимірювання рівнів комунікативних умінь, на нашу думку, доцільно використовувати метод експертної оцінки, сутність якого у проведенні експертами інтуїтивно-логічного аналізу проблеми з кількісними судженнями та формальною обробкою результатів.

Нагадуємо, що оцінка рівня сформованості умінь обов'язково ґрунтується на врахуванні загального розвитку особистості майбутнього педагога. Запропонований Л.Ф.Спіріним [10] підхід до вимірювання рівнів умінь

передбачає брати до уваги: а) спрямованість і моральні якості особистості; б) суспільно-політичну і педагогічну активність; в) педагогічну і загальнонаукову ерудицію, ступінь розвитку професійного мислення; г) сформованість у достатній номенклатурі комплексів ефективних евристичних дій; д) психологічну готовність до роботи.

З огляду на викладене, визначаємо п'ять рівнів готовності майбутніх викладачів до професійного спілкування.

Творчий рівень. Майбутні викладачі характеризуються дійсною професійно-педагогічною спрямованістю мотивів навчально-пізнавальної діяльності, високими рівнями знань у галузі педагогічного спілкування, в сформованості емпатії, товарищескості, мовленнєвих здібностей. Досягнуто майстерності в оволодінні системою комунікативних умінь, що виражається в здатності спонтанно створювати комунікативні прийоми та приймати рішення щодо конкретної ситуації професійного спілкування.

Варіативний рівень. Мотиви навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів характеризуються дійсною професійно-педагогічною спрямованістю. Студенти мають високі рівні знань з проблеми педагогічного спілкування, в оволодінні емпатією, товарищескістю, мовленнєвими здібностями. Комунікативні вміння, що входять до відповідної системи, знаходяться на високому рівні сформованості, що дозволяє їм комбінувати відомі прийоми спілкування.

Реконструктивний рівень. Мотиви навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів характеризуються частковою професійно-педагогічною спрямованістю, також визначається наявність позиційних і колективіських мотивів навчання. Студенти мають високі рівні знань із проблеми педагогічного спілкування, але середні в оволодінні емпатією, товарищескістю, мовленнєвими здібностями, системою комунікативних умінь. Ці студенти переносять засвоєні варіанти вирішення, прийоми спілкування в умови нової комунікативної ситуації.

Репродуктивний рівень. Студенти характеризуються позиційними та колективіськими соціальними мотивами навчання, які не мають професійно-педагогічної спрямованості. У них середні рівні знань у галузі педагогічного спілкування, в оволодінні емпатією, товарищескістю, мовленнєвими здібностями, але низькі в сформованості системи комунікативних умінь. Майбутні викладачі, які мають цей рівень готовності до спілкування, характеризуються також тим, що запозичують із досвіду колег готові зразки професійного спілкування і використовують їх без внесення змін та доповнень для розв'язання конкретної професійної комунікативної ситуації.

Стихійно-репродуктивний рівень. Студенти характеризуються широкими соціальними мотивами навчання, які не мають професійно-педагогічної спрямованості. У них вихідні або низькі рівні знань у галузі педагогічного спілкування, в розвитку емпатії, товарищескості, мовленнєвих здібностей, в оволодінні системою комунікативних умінь. Майбутні викладачі, що мають цей рівень готовності до професійного спілкування, стихійно переносять із життя готові зразки цього спілкування в умови професійної комунікативної ситуації.

Висновки. Запропонований підхід дозволив значно підвищити рівні готовності майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Подальше дослідження передбачає обґрунтування структури комунікативної компетентності майбутніх викладачів економіки та вирішення шляхів її формування в економічному університеті.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: МГУ, 1980. – 414 с.
2. Журавлев А.А. Роль общительности личности в руководстве коллективом / А.А. Журавлёв // Психологические исследования общения. / Отв.ред.: Б.Ф. Ломов, А.В. Беляева, В.Н. Носуленко. – М.: Наука, 1985. – С. 179-191.
3. Ильюк Б.А. Роль речевых способностей в общении / Б.А. Ильюк / Общение как предмет теоретических и прикладных исследований: Сб. тезисов / Под ред. А.А. Бодалева (отв.ред.) и др. – Л.: ЛГУ, 1973. – С. 71-72.
4. Кабрин В.И. Исследование самореализации личности в структуре коммуникативного мира: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / В.И. Кабрин / Л.: ЛГУ, 1978. – 21 с.
5. Кан-Калик В.А. Основы профессионально-педагогического общения / Виктор Абрамович Кан-Калик. – Грозный: Чеч.-Инг. кн. изд-во, 1979. – 135 с.
6. Крутецкий В.А. Условия формирования педагогических способностей у будущих учителей / В.А. Крутецкий, В.Г. Красильникова // Совершенствование психолого-педагогической подготовки студентов педвуза: Межвуз. сб. науч. тр. / Ред. кол.: П.А. Просецкий (отв. ред.) и др. – М.: Моск. гос. пед. ин-т им. Ленина, 1984. – С. 6-12.
7. Леви В.М. Искусство быть другим / В.М. Леви. – М.: Знание, 1982. – 270 с.
8. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 47 с.
9. Петровская Л.А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта / Л.А. Петровская // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – С. 47-63.
10. Спирин Л.Ф. Формирование общепедагогических умений учителя (на материале подготовки студентов педвуза к воспитательной работе): Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Л.Ф. Спирин. – Моск. гос. пед. ин-т. – М., 1980. – 435 с.
11. Ханин Ю.Л. К вопросу об оценке коммуникативности личности Ю.Л. Ханин // Общение как предмет теоретических и прикладных исследований: Сб. тез. / Под ред. А.А. Бодалева (отв.ред.) и др. – Л.: ЛГУ, 1973. – С. 172..

Стаття надійшла до редакції 07.09. .2014 р.

САВЕНКОВА Л.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИКИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ОБЩЕНИЮ

В статье описана система подготовки будущих преподавателей экономики к профессиональному общению, раскрыта её структура.

Ключевые слова: профессиональное общение преподавателя экономики, готовность преподавателя экономики к профессиональному общению, система формирования готовности преподавателей экономики к профессиональному общению.

SAVENKOVA L.

Kyiv National Economic University, Ukraine

PREPARATION OF THE FUTURE TEACHERS OF ECONOMICS TO PROFESSIONAL COMMUNICATION

The article describes a system for the preparation of future teachers of economics to the professional dialogue.

Keywords: professional communication Professor of Economics, Professor of Economics readiness to professional communication, the system of formation of readiness of teachers economy to professional communication.